

mus, sine fatigatione laudabimus. Sed et ad hæc quis idoneus? Sine dubio qui fidelis invenietur super pauca quæ accepit militiæ suæ tempore; id est, super sensus, super actus, et super appetitus suos, quos suscepit regendos, ut in his probetur quam fidelis sit Do-

mino suo (*Matth. xv, 21*). Sciat ergo servus Christi vas suum possidere in sanctificatione et honore (*I Thess. iv, 4*); et glorificet et portet Deum in corpore suo (*I Cor. vi, 20*): sectetur pacem (*Hebr. xii, 14*). Amen.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM DE AMICITIA:

Opusculum est Aelredi Rhievallensis in Anglia Abbatis, dialogi forma conscriptum, et tres in libros ab ipso digestum; quod quidem inter alia ejus opera prelo edita sincerum exhibetur et integrum, hic vero in epitomen contractum est ab homine otioso, qui non modo stilum auctoris ac methodum non servavit, sed ejus quoque sententias mutavit passim et insigniter vitiavit. Nam ea interdum quæ Aelredus ex interlocutoris persona quærendo proponit, mox a se vel explicanda vel refellenda; proferuntur hic absolute, et contra ipsius mentem asseruntur. Sic, exempli causa, in fine capitis primi, quod citata Tullii sententia subjicitur, « Quis huic gentili fortem charitatis affectum benevolentiaque operum expressit? » apud Aelredum eo pacto positum est, ut interlocutor dicat, « Charitatis vel benevolentia nomine quid ethnicus ille significare voluit, non video; » tum Aelredus ipse respondeat, « Forte nomine charitatis, mentis affectum; benevolentia vero, operis expressit effectum. » Et in capite quarto illud, « Sed multi abutuntur sapientia, » adeo alienum est ab Aelredi doctrina, ut ipse contra, nullum sapientia abuti, diserte ac præclare probet. Melius Aelredo usus est ipsius prope æqualis Petrus Blesensis, in suo de Amicitia christiana tractatu, qui Cassiodoro adscriptus aliquando fuit. In hunc ille tractatum transtulit ex Aelredi libris non pauca, tacito quidem ipsius nomine, sed tamen luculenta in Prologo admonitione consilium factumque suum professus his verbis: « De diversis, » inquit, scriptoribus quasi flores excipiens, ut mellificarem mihi, plurimum tam veterum, quam modernorum « sententias de amicitia et dilectione Dei ac proximi in unum compendiosæ lectionis involucri coarctavi. » Neque silentio prætereundum est, locum a Petro Blesensi laudato nominatim Augustino citatum in cap. 8, non subsequentis libri de Amicitia, uti ad oram libri in Petri Blesensis postrema editione male notatur, sed esse libri quarti Confessionum, cap. 8. Contulimus singula verba cum genuinis ac sinceris Aelredi libris, et ubi aliquid mutatum aut depravatum; annotare satagemus.

DE AMICITIA LIBER UNUS.

CAPUT PRIMUM. *Libri hujus scribendi occasio.* Cum essem adhuc puer in scholis, et sociorum meorum me gratia plurimum delectaret, inter mores et vitia quibus illa ætas periclitari solet, tota se mens mea dedit affectui, et devovit amor: ita ut nihil mihi dulcius, nihil jucundius, nihil utilius, quam amari et amare videretur. Itaque inter diversos amores et amicitias fluctuans, rapiebatur animus huc atque illuc; et veræ amicitia legem ignorans, ejus sæpe similitudine fallebatur. Tandem venit mihi in manus liber quem de Amicitia Tullius scripsit, qui statim mihi et sententiarum gravitate utilis, et eloquentiæ suavitate dulcis apparebat. Et licet nec ad illud amicitia genus me videbam idoneum, gratular bar tamen quamdam me amicitia formulam reperisse, ad quam animi mei¹ et affectionum valerem revocare discursus. Cum vero placuit bono Domino meo corrigere devium, elisum erigere, salubri contactu mundare leprosum, relicta spe sæculi, ingressus sum monasterium et statim legendis sacris Litteris operam dedi, ubi mellifluum Christi nomen meum sibi totum vindicavit affectum (a): ita quod nihil aliud potest mihi sapidum esse vel lucidum.

CAPUT II. *Inter quos sit amicitia vera.* Constat

mihi, Tullium veræ amicitia ignorasse virtutem, cum ejus principium finemque Christum penitus ignoraverit: qui est alpha et omega, principium et finis omnium bonorum. Quid est amicitia? Tullius ait: *Amicitia est rerum humanarum et divinarum cum benevolentia et charitate consensus.* Quis huic gentili fortem charitatis affectum, benevolentiaque operum expressit? Sed hæc vera amicitia non potest esse inter eos qui sine Christo sunt. Ab amore, ut mihi videtur, amicus dicitur: ab amico, amicitia. Est amor quidam animæ rationalis affectus, per quem ipsa aliquid cum desiderio quærit et appetit ad fruendum: per quem et fruitur eo cum quadam suavitate interiori, amplectitur et conservat adeptum. Porro amicus quasi amoris vel ipsius animi custos dicitur: quoniam amicum meum amoris mutui, vel ipsius animi mei oportet esse custodem; ut omnia ejus secreta fideli silentio servet; quidquid in eo vitiosum viderit, pro viribus caveat et deleat²; cui et gaudenti congaudeat, et dolenti condoleat, et omnia sua consentiant, qui amici sunt: Amicitia igitur ipsa virtus est, quæ talis dulcedinis ac dilectionis fœdere ipsi amico copulatur, ut unum fiat de pluribus³. Unde ipsam amicitiam

¹ Apud Aelredum, *curet et toleret.*

² Apud Aelredum, *et omnia sua esse sentiat quæ.*

³ Apud Aelredum, *qua ipsi animi copulantur et efficiuntur unum de pluribus.*

¹ Apud Aelredum, *amorum meorum.*

(a) Huc usque ex prologo Aelredi; deinceps usque ad cap. 5, ex primo ejus libro.

non inter fortuita vel caduca, sed inter ipsas virtutes quæ æternæ sunt, etiam mundi hujus philosophi collocarunt. Unde Salomon in Proverbiis, *Omni tempore diligit qui amicus est* (Prov. xvii, 17): manifeste declarans eam æternam, si vera est. Si autem desierit, nunquam vera fuit. Hoc volo te scire, nunquam fuisse amicum, qui læsit eum quem in amicitiam semel recepit: nec eum veræ amicitiae gustasse delicias, qui vel læsus desiit diligere quem semel amavit. Sed si arguatur, si tradatur flammis, si cruci affigatur, omni tempore diligit qui amicus est. Unde dicit Hieronymus: *Amicitia quæ desinere potest, nunquam vera fuit, cum amicitiae deberent esse immortales* (Epist. 41, ad Ruffin.). Cum tanta sit in amicitia vera perfectio, non est mirum quod rari fuerint hi, quos veros amicos antiquitas commendavit. «*Vix enim, ut ait Tullius, tria vel quatuor amicorum paria in tot retro sæculis fama concelebrat*» (Lib. de Amic. n. 15). «*Magna res est, ait quidam, et etiam ipse conatus magnus est.*» Unde virtuosæ mentis est sublimia semper et ardua meditari, ut adipiscatur optata, vel lucidius intelligat et cognoscat optanda: cum non parum credendus sit profecisse, qui virtutis cognitione didicit quam longe sit a virtute. Nonne Pylades et Oræstes parati fuerunt pro invicem mori? Sed majore virtutis amore poliebant de quibus legitur: *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una* (Act. iv, 32). Et sancti martyres pro fratribus animas posuerunt, non pepercerunt laboribus, non corporis cruciatibus. Sed mirum non est quod multo plures gremio charitatis quam amicitiae amplexibus recipiendos divina sanxit auctoritas, quæ non solum amicos, sed etiam inimicos charitatis lege complectitur (Matth. v, 44). Amicos solos illos dicimus, quibus cor nostrum, et quidquid in illo est, committere non formidamus, illis vicissim nobis eadem fidei lege et securitate constrictis. Falso ergo præclarum nomen amicitiae assumunt, inter quos est convenientia vitiorum: quoniam qui non amat, amicus non est. Non autem amat hominem, qui diligit iniquitatem: et hic odit animam suam, et alterius amare non poterit. Cum vero in tali amicitia, quam vel libido commaculat, vel avaritia fœdat, vel incestat luxuria, tanta et talis experiatur dulcedo; libet conjicere quantum habeat suavitatis illa, quæ quanto honestior est, tanto est et securior; quanto castior, tanto jucundior; quanto liberior, tanto et felicior.

CAPUT III. *Amicitia triplex: carnalis, mundialis, spiritualis et vera.* Amicitia itaque alia carnalis, alia mundialis, alia spiritualis. Carnalem creat vitiorum consensus, mundialem spes quæstus accendit: spiritualem inter bonos vitæ, morum, studiorumque similitudo conglutinat. Exordium carnalis amicitiae ab affectione procedit, quæ instar meretricis divaricat pedes suos omni transeunti, sequens aures et oculos suos per varia fornicantes: per quorum aditus usque ad ipsam mentem pulchrorum corporum vel rerum voluptuosarum infertur imago, quibus ad libitum frui, putat esse beatum; sed sine socio, minus existimat esse jucundum. Tunc motu, nutu, verbis, obsequiis animus ab animo captivatur; et accenditur unus ab altero, et conterminantur² in unum, ut inito fœdere miserabili, quidquid sceleris, quidquid sacrilegii est, alter agat et patiat pro altero: nihilque hac amicitia dulcius arbitrantur, vel judicant justius, idem velle et idem nolle sibi existimantes amicitiae legibus imperari. Hæc amicitia nec deliberatione suscipitur, nec judicio probatur, nec regitur ratione; sed secundum impetum affectionis per diversa raptatur: non modum servans, non honesta procurans, non commoda incommodave prospiciens; sed ad omnia inconsiderate, indiscrete, leviter immoderateque progrediens. Idcirco quibus agitata furis a semelipsa

consumitur, eadem levitate resolvitur, qua contrahitur. Amicitia mundialis, quæ rerum vel honorum temporalium cupidine parturitur, semper est plena fraudis atque fallaciæ; nihil in ea certum, nihil constans, nihil securum: semper cum fortuna mutatur, et sequitur marsupium. Unde Salomon dicit: *Est amicus secundum tempus, et non permanebit in tempore tribulationis* (Eccli. vi, 8). Tolle spem quæstus, et statim desinet esse amicus. Unde quidam:

Non est personæ; sed prosperitatis amicus
Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat.

Amicitia spiritualis, quam veram dicimus, non utilitatis cujusque mundialis intuitu, non qualibet extra nascente causa, sed ex propriæ naturæ dignitate, et humani pectoris sensu desideratur; ita ut fructus ejus præmiumque non sit aliud quam ipsa. Unde Dominus in Evangelio, *Posui vos, inquit, ut eatis, et fructum afferatis* (Joan. xv, 16); id est, ut invicem diligatis. In ipsa namque vera amicitia itur proficiendo, ei fructus capitur perfectionis illius dulcedinem sentiendo. Vera charitas amicitia nuncupatur, ut omne vitium excludatur. Cum benevolentia dicitur, ipse consensus¹ amandi, qui cum quadam dulcedine movetur, interiori exprimitur. Ubi talis est amicitia, ibi idem velle, et idem nolle; tanto dulcius, quanto sincerius; tanto suavius, quanto sacratius; ubi sic amantes nihil possunt velle quod dedecet, nihil quod expediat nolle. Hanc amicitiam prudentia dirigit, justitia regit, fortitudo custodit, temperantia moderatur.

CAPUT IV. *Amicitiae origo et progressus.* Amicitiae primum, ut mihi videtur, ipsa natura humanis mentibus impressit affectum, deinde experientia auxit, postremo legis auctoritas ordinavit. Deus enim summe potens, et summe bonus, sibi est ipsi sufficiens, qui bonorum nostrorum non eget; voluit ut omnes creaturas suas pax componeret, et uniret societas. Ita natura mentibus humanis ab ipso exordio amicitiae et charitatis impressit affectum, quem interiorum morum sensus² amandi quodam gustu suavitatis adauxit. Manifestum est amicitiam naturalem esse sicut virtutem, sicut sapientiam et cæteras virtutes. Sed multi abutuntur sapientia, qui pro ea aliquid inde suscipiunt, vel qui eam vendunt: sic aliqui male utuntur amicitia, qui pro ea aliquid appetunt, vel cum ea.

CAPUT V. *De amicitiae fructibus.* (a) Quid utilitatis habeat, cum in rebus humanis nihil sanctius appetatur, nihil quærat utilius, nihil difficilius inventiatur, nihil experiatur dulcius, nihil fructuosius teneatur? Habet enim fructum vitæ præsentis et futuræ: ipsa enim omnes virtutes sua condit suavitate, vitia sua virtute confodit; adversa temperat, componit prospera: ita ut sine amico inter mortales nihil fere possit esse jucundum; et homo bestiae comparetur, non habens qui secum collætetur in rebus secundis, in tristibus contristetur; cui evaporet, si quid molestum mens conceperit; cui communicet, si quid præter solitum sublime vel livosum³ accesserit. *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se* (Eccli. iv, 10). Solus omnino est, qui sine amico est. At quæ felicitas, quæ securitas, quæ jucunditas est, habere cum quo æque audeas loqui, ut tibi; cui confiteri non timeas, si quid deliqueris; cui non erubescas revelare, in spiritualibus si quid profeceris; cui cordis tui omnia secreta committas, et commendes consilia? Quid igitur jucundius, quam ita unire animum⁴ alterius, et unum efficiere de duobus, ut nulla jactantia timeatur, nulla formidetur suspicio; nec correptus alter ab altero doleat; nec laudantem alter alterum adulationis notet vel arguat? *Amicus, ait Sapiens,*

¹ Aelredus, *sensus.*

² Apud Aelredum, *interior mox sensus.*

³ Aelredus, *luminosum.*

⁴ Apud Aelredum, *animo.*

(a) Ex Aelredi libro secundo.

¹ Aelredus: *Magnarum rerum, ait quidam, etiam.*

² Aelredus, *conflantur.*

medicamentum est vitæ (Eccli. vi, 16). Non enim validior vel efficacior est vulneribus nostris medicina, quam habere qui omni incommodo occurrat compatiens, omni commodo occurrat congratulans; ut junctis suis humeris, onera sua invicem tolerant, et quod unusquisque propriam levius, quam amici portet¹ injuriam. Amicitia ergo secundas res facit splendidiores, adversas partiens communicansque reddit leviores. Nam et philosophis etiam placuit. Non aqua, non sole, non igne pluribus locis utimur, quam amico; in omni actu; in omni studio, in certis, in dubiis, in quolibet eventu, in fortuna qualibet, in secreto, in publico, in omni consultatione, domi forisque, ubique amicitia grata, amicus necessarius, utilis gratia reperitur. « Quocirca amici, ait Tullius, et absentes adsunt sibi, et egentes abundant, et imbecilles valent: et, quod difficilius est dictu, mortui vivunt » (Cicero de Amicitia, n. 25). Igitur amicitia est divitibus pro eleemosyna², exulibus pro patria, pauperibus pro censu, ægrotis pro medicina, mortuis pro vita, sanis pro gratia, imbecillibus pro virtute, robustis pro præmio. Tantus enim amicos honor, memoria, laus, desideriumque prosequitur, ut et eorum vita laudabilis, et mors præfiosa judicetur: et quod his omnibus excelsius, quidam gradus est amicitia vicinus perfectioni quæ in Dei dilectione et cogitatione³ consistit, ut homo ex amico hominis Dei efficiatur amicus. In Evangelio: *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos* (Jouan. xv, 15). In amicitia quippe nihil inhonestum est, nihil fictum, nihil simulatum: et quidquid est, id sanctum et voluntarium et verum est; et hoc ipsum charitatis proprium est. In amicitia conjunguntur honestas et suavitas, veritas et jucunditas, dulcedo et voluntas, affectus⁴ et actus. Quæ omnia a Christo inchoantur, per Christum promoventur, in Christo perficiuntur. Hæque amicus in spiritu Christi adhærens amico, efficitur cum eo cor unum et anima una: et sic per amoris cantica gradu⁵ ad Christi conscendens amicitiam, unus cum eo spiritus efficitur in osculo uno. *Osculetur me, inquit, osculo oris sui* (Cant. i, 1).

CAPUT VI. Osculum corporale quando adhibendum. Osculum spirituale. Est osculum corporale, quod impressione fit labiorum, quod non est ostendendum, nisi certis et honestis causis: ut in signum reconciliationis, quando sunt amici qui fuerunt inimici; in signum pacis, sicut communicaturi in ecclesia interiore pacem exteriori osculo demonstrant. In signum dilectionis inter sponsam et sponsum fieri permittitur, vel sicut ab amicis post diurnam absentiam et porrigitur et suscipitur. In signum catholicæ unitatis, sicut fit cum hospes suscipitur. Sed sicut plerique aqua, igne, ferro, cibo et aere, quæ naturaliter bona sunt, in suæ crudelitatis vel voluptatis satellitium abutuntur; ita perversi et turpes, et hoc bono sua quodam modo flagitia condire nituntur, ipsum osculum tanta turpitudine fœdantes, ut sic osculari nihil sit aliud quam adulterari. Porro osculum spirituale proprie amicorum est, qui sub una lege amicitiae tenentur. Non enim fit oris tactu, sed mentis affectu; non conjunctione labiorum, sed commixtione spirituum, castificante omnia Dei spiritu, et ex sui participatione cœlestem immittente saporem. Nam ipse hunc sacratissimum inspirat affectum, ut videatur alteri quasi unam animam habere in diversis corporibus. Psalmista: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (Psal. cxxxii, 1). Anima sic affecta ad osculum intellectualem suspirat, et cum maximo desiderio clamans, *Osculetur me osculo oris sui*: ut jam terrenis affectibus mitigatis, et omnibus quæ de mundo sunt cogitationibus desiderisque sopitis, in solius

Christi delectetur osculo, et quiescat amplexu, exultans et dicens, *Læva ejus sub capite meo* (Cant. ii, 6).

CAPUT VII. Amicitia quid. Ego amicitiam nihil aliud credo (a), quam inter duos tantam voluntatum societatem, ut nihil velit unus, quod alter nolit; sed tanta sit inter utrosque in bonis malisque consensio, ut non species, non census, non honor, non quidquam quod alterius sit, alteri denegetur ad fruendum pro voluntate, et ad utendum²: ut unusquisque sicut erga se ipsum, sic afficiatur erga proximum, in omni officio et obsequio quod rependant vicem, et fugiantur horrores. Inter bonos oriri potest amicitia, inter meliores proficere, consummari autem inter perfectos. Quamdiu enim quemquam in³ studio malum delectat, et inhonesta honestis præponit, et ei voluptas gratior est puritate, temeritas moderatione, adulatio correptione; quomodo ad amicitiam eum fas est aspirare, cum ortus ejus ex virtutis opinione procedit? Fœdus est amor, nec amicitiae nomine dignus, quo turpe aliquid ab amico exigitur: quod necesse est eum facere, qui necdum vitis aut sopitis, aut depressis, ad quælibet illicita vel illicitur, vel compellitur. Nulla peccati est excusatio, si amici causa peccaveris. Jonadab quoque amicus Amnon salubrius prohibuisset incestum, quam quod⁴ potiretur optato, præbuisset consilium (II Reg. xiii, 5). Nos bonum hominem dicimus, qui sobrie et juste et pie vivit in hoc sæculo, nihil a quolibet inhonestum petit, nec rogatus præstat: inter tales oriri potest et conservari amicitia.

CAPUT VIII. Amicitiae sunt et nævi. An ideo abnuenda. Quidam dicunt cavendam esse amicitiam, rem plenam sollicitudinis atque curarum, nec timoris vacuum, et multis obnoxiam doloribus, nihilque difficilius quam custodire usque ad extremum diem. Sic⁴ judicant cum Tullio amare, ut possint odire cum velint: sic placet amare hodie, ut cras oderint: sic amicus esse, ut nulli sit fidus, nunc laudans, nunc vituperans, nunc blandiens, nunc mordens; hodie paratus ad oscula, cras ad opprobria. Amor talium levissima recedit offensa. De his Tullius: « Solem, inquit, e mundo tollere videntur, qui amicitiam de vita tollunt; qua nihil a Deo melius habemus, nihil jucundius » (De Amicitia, n. 47). Qualis sapientia est amicitiam detestari, ut sollicitudinem caveas, curis careas, exuaris timore? quando virtus nulla sine sollicitudine, aut prudentia contra errores, vel temperantia contra libidines, vel justitia contra malitiam, aut fortitudo contra ignaviam pugnat. Quis ergo hominum, maxime adolescentium, sine dolore aut timore tueri pudicitiam, vel lascivientem refrenare potest affectum? Stultus fuit Paulus, qui noluit sine⁵ cura et sollicitudine vivere, sed intuitu charitatis, quam virtutem maximam credidit, infirmabatur cum infirmis, et cum scandalizatis urebatur (II Cor. xi, 28 et 29)? Sed et tristitia illi erat, et continuus dolor cordi ejus pro fratribus suis secundum carnem (Rom. ix, 2). Ego eos non tam homines quam bestias dixerim, qui sic dicunt esse vivendum, ut nulli consolationi sint, nulli etiam oneri vel dolori: qui nihil delectationis ex alterius bono concipiant, nihil amaritudinis sua aliis perversitate inferant, amare nullum, amari a nullo curantes.

CAPUT IX. Amicitia puerilis. Est amicitia puerilis, quam vagus et lascivius creat affectus, sine ratione, sine pondere, sine mensura, sine alicujus commodi vel incommodi consideratione. Hæc ad tempus vehementer afficit et stringit, blandius allicit. Sed affectus sine ratione, motus bestialis est, ad quæque illicita pronus. Et licet amicitiam promoveat⁶ affectus, non

¹ Apud Aelredum, *onera sua invicem tollerent, nisi quod unusquisque propriam levius, quam amici portat.*

² Apud Aelredum, *gloria.*

³ Apud Aelredum, *cognitione.*

⁴ Ex Aelredo additæ voces, *veritas, et, affectus.*

⁵ Aelredus, *amoris gradus ad*

¹ Aelredus, *abutendum.*

² Aelredus, *ex.*

³ Aelredus *quo.*

⁴ Aelredus addit, *tutius; nec habet, cum Tullio.*

⁵ Adde ex Aelredo, *aliorum.*

⁶ Aelredus, *præveniat.*

(a) Aliter sentit ac credit Aelredus.

est sequendus, nisi cum ratio ducat, et honestas temperet, et regat justitia. In pueris magis regnat talis affectus. Affectus¹ infidus et instabilis et impuris mixtus semper amoribus, ab iis quos spiritualis amor delectat caveatur; nam venenum est.

CAPUT X. *Amicitia spiritualis. Vera. Amicitiae fons. Amoris origo.* Primordia amicitiae spiritualis primum intentionis habeant puritatem, rationis magisterium, temperantiae frenum: et sic suavissimus accedens affectus, ita profecto sentietur dulcis, ut esse nunquam desinat ordinatus. Quid sit vera amicitia, nondum novit, qui aliam vult esse mercedem quam ipsam. Nam cum multas et magnas utilitates pariat amicitia fida bonorum, non illam tamen ab istis, sed ab illa istas procedere non ambigimus. Cum in bonis semper praecedat amicitia, sequatur utilitas: profecto non tam² parva per amicum, quam amici amor ipse delectat. Nihil est negandum amico; omnia pro eo sustinenda sunt: et vita corporis ponenda est pro amico, ut sanxit divina auctoritas (*Joan. xv, 13*).

(a) Fons et origo amicitiae amor est: nam amor sine amicitia esse potest, amicitia sine amore nunquam. Amor vero ex natura, aut ex officio, vel ratione sola, vel solo affectu, nonnunquam ex utroque simul procedit. Ex natura, sicut mater diligit filium. Ex officio, quando ex ratione dati et accepti, quodam speciali affectu conjunguntur. Ex sola ratione, sicut inimicos, non ex spontanea mentis inclinatione, sed ex praecipiti necessitate diligimus (*Matth. v, 44*). Ex solo affectu, quando aliquis ob ea sola, quae corporis sunt, verbi gratia, pulchritudinem, fortitudinem, facundiam, sibi quorundam inclinatur affectum. Ex ratione simul et affectu, quando is quem ob virtutis meritum ratio suadet amandum, morum suavitate, et vitae laudandae dulcedine in alterius influit animum: et sic ratio jungitur affectui, ut amor ex ratione castus sit, dulcis ex affectu.

CAPUT XI. *Amicitiae fundamentum.* Fundamentum amicitiae, Dei amor est, ad quem omnia, quae vel amor suggerit vel affectus, omnia quae vel occulte aliquis spiritus, vel palam quislibet suadet amicus, referenda sunt. Diligenter inspiciendum, ut quidquid astruitur, fundamento conveniat; et quidquid illud excedere deprehenditur, ad ejus formam revocandum, et secundum ejus qualitatem omnimodam convertendum non dubites.

CAPUT XII. *Delectus amici.* Nec omnes tamen quos diligimus, in amicitiam sunt recipiendi; quia nec omnes sunt ad hoc idonei. Nam cum amicus tui consors sit animi, cujus spiritui tuum conjungas et applices, et ita misceas; ut unum fieri velis ex duobus, cui te tanquam tibi alteri committas, cui nihil occultes, a quo nihil timeas; primum certe eligendus est qui ad haec aptus putetur, deinde probandus, et sic demum admittendus. Stabilis enim debet esse amicitia, et quamdam aeternitatis speciem praeferre, semper perseverans in affectu; non puerili modo amicos mutare aut laedere. Nemo autem detestabilior, quam qui amicum laeserit; nihilque magis animum torquet, quam vel deseri ab amico vel impugnari³: sed eligendus est, et probandus, et tolerandus. Quatuor sunt gradus, quibus ad amicitiae perfectionem conscenditur: quorum primus est electio; secundus, probatio; tertius, admissio; quartus, rerum divinarum et humanarum cum quadam charitate et benevolentia summa consensio. Sunt vitia quaedam, quibus si quis fuerit involutus, non diu leges amicitiae vel jura servabit. Non enim ad amicitiam sunt idonei nimis iracundi, instabiles, suspiciosi, verbosi: quae quatuor in electione amici notanda sunt. Difficile est eum quem saepe iracundiae furor exagitat, non aliquando insurgere in amicum. Unde Ecclesiasticus: *Est amicus qui odium et rixam et convicia denudabit* (*Eccli. vi, 9*).

¹ Adde ex Aelredo, *talis ut.*

² Adde hic cum Aelredo, *utilitas.*

³ Alias, *vel se ab amico impugnari.*

(a) Reliqua decerpta sunt ex Aelredi libro tertio.

Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso; ne sumas scandalum animae tuae (*Prov. xxii, 24, 25*). Sunt quidam ex naturali conspersione iracundi, qui tamen hanc ita comprimere et temperare solliciti⁴ sunt passionem, ut in quinque, quibus teste Scriptura amicitia dissolvitur atque corrumpitur, nunquam prosiliant; quamvis nonnunquam amicum sermone, vel actu, vel zelo nimio offendant. Tales tolerandi sunt: et cum nobis constet de affectu certitudo, si quis fuerit vel sermonis vel actionis excessus, amico indulgendum est; vel certe sine aliquo dolore, jucunde insuper, in quo excesserit commonendus.

CAPUT XIII. *De causis dissolvendae amicitiae.*—*Qui conviciatur autem amico, dissolvit amicitiam. Ad amicum si produxerit⁵ gladium, non desperes; si protulerit os triste, non timeas. Est enim reversio ad amicum. Excepto convicio, et improprio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa; in his omnibus effugiet amicus* (*Eccli. xxii, 23-27*). Convicium quippe laedit famam, charitatem exstinguit. Tanta est enim hominum malitia, ut quidquid ira instigante ab amico jaculatum fuerit in amicum, quasi a secretorum suorum⁶ conscio, si non credatur, verum tamen esse clametur: multi enim sicut propriis laudibus, ita in aliorum vituperationibus delectantur. Quid scelestius improprio? quod etiam falsa objectione innocentis faciem miserando rubore perfundit. At superbia quid minus ferendum? quae solum id quod fractae⁷ amicitiae subveniendum fuerat, humilitatis et confessionis excludit remedium, reddens hominem audacem ad injuriam, tumidum ad correptionem. Secretorum revelatio, qua nihil est turpius, nihil execrabilius, nihil amoris vel gratiae relinquens inter amicos, sed omnia replens amaritudine, et indignationis, et odii, atque doloris felle cuncta aspergens. Salomon: *Qui denudat arcana amici, perdit fidem*⁸. Quid enim infelicius illo qui perdit fidem, et desperatione languescit? Unde *denudare amici arcana, desperatio est animae infelicis* (*Id. xxvii, 17, 24*). Plaga dolosa est occulta detractio; plaga serpentis est et aspidis mortifera. Salomon: *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit* (*Eccl. x, 11*). Quemcumque in his vitiis assiduum inveneris, cavendus tibi est ille, nec, donec sanetur, eligendus est. Abjuremus convicia, quorum ultor est Deus. Semei David conviciis impetens, a Salomone occisus est (*III Reg. i, 44-46*). Infelix Nabal carmelus David servitutum et fugam improprians, a Domino percuti meruit et occidi (*I Reg. xxv, 58*). Vitemus et superbiam, et amici gratiam humilitatis beneficio praeveniamus⁹. Ob hanc causam populum, et urbes filiorum Ammon, gladius David et ignis consumpsit (*II Reg. x*). Amicorum revelare secreta, sacrilegium est, quo fides amittitur et animae captivatae desperatio importatur: ut patet in Achitophel proditore (*Id. xvi, 23*). Detrahere amico, venenum amicitiae putemus, quod Mariae sororis Moysi corpus lepra saedavit, et ejecta est extra castra sex diebus (*Num. xii*).

CAPUT XIV. *Qui minus idonei ad amicitiam.* Cavendi sunt etiam instabiles et suspiciosi; quia cum fructus amicitiae sit securitas, quomodo⁷ te eredis et committis amico, quomodo in ejus amore aliqua poterit esse securitas, qui omni circumfertur vento, omni acquiescit consilio, cujus affectus molli luto comparatus, diversas et contrarias tota die pro arbitrio imprimendis suscipit et format imagines? Quid magis competit amicitiae, quam pax et tranquillitas cordis, cujus semper expers est suspiciosus? Nunquam enim requiescit. Semper cum curiositas comitatur, quae continuos stimulos acuens, inquietudinis

⁴ Alias, *soliti.*

⁵ Aelredus, *etiamsi produxerit.*

⁶ Supple ex Aelredo, *prolatum.*

⁷ Aelredus, *quo tactae.*

⁸ Addenda hic et mutanda quaedam ex Aelredo.

⁹ Alias, *repetamus.*

⁷ Alias, *qua.*

et perturbatiōnis materias subministrat. Si viderit amicum secretius loquentem cura aliquo, proditiōnem putabit. Si se benevolū alteri præbuerit vel jucundū, ille se minus diligi proclamabit. Si eum corripuerit, odium interpretabitur. Sed nec verbosum arbitror eligendum; quia vir linguosus non justificabitur. Salomon: *Vides hominem promptum ad loquendum; magis illo spem habet stultus* (Prov. xxix, 20).

CAPUT XV. *Qui idonei. Amicitia dissuenda, non rumpenda.* Hic ergo tibi eligendus est in amicum, quem non iracundiæ furor inquietet, non instabilitas dividat, non conterat suspicio, non verbositas a debita gravitate dissolvat. Præcipue utile est ut eum eligas, qui tuis conveniat moribus, tuæ congruat qualitati. Nam inter dispares mores firma non potest esse amicitia (a): et ideo sibi convenire debet utriusque gratia. Multi sunt qui his passiōibus moventur, sed superiores inveniuntur: quia iracundiam patientia comprimunt, levitatem servata gravitate cohibent, suspiciones dilectionis contemplatione compellunt. Quos in amicitiam quasi extractos¹ assumendos dixerim, qui vitia virtute vincentes, tanto securius possidentur, quanto fortius etiam tentantibus vitiis resistere consuerunt. Cavendum est in ipsa electione vel dilectione, ne nimis cito diligamus, maxime indignos. Digni sunt amicitia, quibus inest causa cur diligantur.

Sed in his qui probati dignique putantur, erumpunt sæpe vitia, tam in ipsos amicos, quam in alienos; quorum cum ad amicos redundat infamia, talibus est adhibenda diligentia, ut sanentur. Et si impossibile est, non statim rumpenda est amicitia, sed dissuenda: ut ait quidam, « Dissuendæ sunt amicitia, non rumpendæ omnino » (Cicero de Amicitia, n. 76). Amicitia æterna est: unde, *Omni tempore diligit, qui amicus est.* (Prov. xvii, 17). Si te læserit ille quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit ut amicitia retrahatur, nonquam tamen subtrahatur dilectio. Consule quantum potes salutem, ² prospice famam: nec unquam amicitia ejus prodas secreta, quamvis ipse tua prodiderit.

CAPUT XVI. *De læsione eorum qui diligendi sunt.* Quinque illa quæ ante scripsimus, conviciū, impropriū, superbiam, revelationem secretorum, et occultos morsus detractionum³; his sextum addimus, si eos qui diligendi sunt læserit, et scandali materiam præbuerit, ubi vitiorum ipsorum te tangit infamia. Non enim amor præponderare debet religioni, non fidei, non charitati multorum, nec salutem. Hoc scitote inter perfectos sapienter electos et caute probatos, quos vera et spiritualis amicitia copulavit, non posse venire dissidium. Cum enim amicitia de duobus fecerit unum, sicut id quod unum est, non potest dividi, sic et amicitia a se non potest separari. Sed virtus in hoc probatur, quod diligit a quo non diligitur; honorat a quo spernitur; benedicit a quo maledicitur; benefacit ei qui sibi malum machinatur.

CAPUT XVII. *Ad amicitiam quatuor requiruntur.* Ad amicitiam quatuor pertinere specialiter videntur: scilicet dilectio et affectio, securitas et jucunditas. Ad dilectionem spectat; cum benevolentia beneficiorum exhibitio. Ad affectionem, interior quædam procedens delectatio. Ad securitatem, sine timore et suspicione omnium consiliorum et secretorum revelatio. Ad jucunditatem, de omnibus quæ contingunt, sive læta sint, sive tristia; de omnibus quæ cogitantur, sive nociva sint, sive utilia; de omnibus quæ docentur vel discuntur, quædam dulcis et amica collatio. Ista perdit qui solvit amicitiam.

CAPUT XVIII. *In amico probanda quatuor.* Quatuor probanda sunt in amico: fides, intentio, discretio,

¹ Apud Aelredum, *exercitationes*

² Adde, *ejus.*

³ Apud Aelredum interlocutor: *Quæ sunt, rogo, illa vitia pro quibus amicitiam paulatim dicis esse solvendam? Cui Aelredus: Quinque illa quæ ante descripsimus, maxime autem revelatio secretorum, et occulti morsus, etc.*

(a) Ambros. lib. 3 de off., cap. 21.

patientia. Fides, ut ei te secure committas. Intentio, ut nihil ex amicitia nisi Deum et naturale ejus bonum expectes. Discretio, ut quid præstandum amico, quid ab eo petendum, in quibus contristandum pro eo, in quibus amico congratulandum, pro quibus eum corripendum, modum, tempus et locum non ignores. Patientia vero, ne correptus doleat, ne corripientem contemnat vel odiat, ut eum pro amico quælibet adversa sustinere non pigeat.

CAPUT XIX. *Fides amicitia.* Nihil in amicitia fide præstantius, quæ ipsius nutrix videtur et custos. Ipsa se in omnibus adversis et prosperis, lætis et tristibus, jucundis et amaris præbet æqualem: eodem intuens oculo humilem et sublimem, pauperem et divitem, fortem et debilem. Fidelis proprie amicus nihil in amico, quod extra ejus animum, intuetur: virtutem in propria sede complectens, cætera omnia quasi extra eum posita, nec multum probans si adsint, nec cum absint requirens. Ipsa tamen fides in prosperis latet, sed eminet in adversis. In necessitate probatur amicus. *Amici divitis multi* (Prov. xiv, 20): sed utrum veri amici sint, interveniens adversitas probat. Salomon: *Omni tempore diligit qui amicus est, et frater in angustiis comprobatur* (Id. xvii, 17). Et arguens infidelem, dicit: *Dens putridus, et pes lapsus, qui sperat super infideli in die angustia* (Id. xxv, 19).

CAPUT XX. *Intentio.* Diximus etiam intentionem esse probandam. Sunt plerique, qui in rebus humanis nihil norunt bonum, nisi quod temporaliter fructuosum sit. Hi amicos sicut boves suos diligunt, ex quibus aliquid boni se sperant capturos: qui profecto germana et spirituali carent amicitia, propter Deum et se expetenda; nec in se ipsis naturale contuentur exemplar, ubi facile deprehenditur vis ejus qualis sit et quanta, secundum formam quam sermo divinus præscripsit, *Diliges, inquit, proximum tuum sicut te ipsum* (Matth. xxii, 39). Tunc erit ipse quem diligis alter tu, si tuam in ipsum transfuderis charitatem. « Non enim, ut ait Ambrosius, vectigalis est amicitia, sed plena decoris, plena gratia » (De Offic. lib. 3, cap. 21). Virtus est, non quæstus: quia pecunia non parturitur, sed gratia; nec licitatione pretiorum, sed concertatione benevolentia. Non debet esse mercenaria, sed gratuita. Certiores sunt amicitia inopum, quam divitum, cum spem lucri sic tollit paupertas, ut augeat charitatem. Divitibus plerique assentatorie gratificantur; erga pauperem nemo simulator est: verum est quidquid defertur pauperi; ejus amicitia invidia caret.

CAPUT XXI. *Discretio.* Quidam perverse et indiscrete talem amicum habere volunt, quales ipsi esse non possunt. Hi sunt qui leves amicorum transgressionem impatienter ferunt, austere corripunt, et carentes discretione magna negligunt, contra quæque minima se erigunt, confundunt omnia, non locum servantes, ubi; non tempus, quando; non personas, quibus quælibet vel publicare conveniat, vel celare. Circa illum quem eligis, probanda est discretio, ne improvidum vel imprudentem tibi sumas, et lites quotidianas et jurgia tibi ipse perquiras. Si quis sine discretione fuerit, sicut navis, absque gubernaculo pro impetu suo instabili motu semper feretur.

CAPUT XXII. *Patientia. Quid in amico seligendo curandum.* Patientia probanda est, cum necesse erit arguere quem diligis: quod aliquando quasi ex industria durius fieri oportet, ut sic ejus probetur vel exerceatur tolerantia.

Non quandoque in amicis eligendis tædeat esse sollicitum, cum hujus laboris fructus sit vitæ medicamen, et immortalitatis fundamentum. Cavendus est quidam impetus amoris, qui præcurrit judicium, et probandi adimit potestatem. Est proinde viri prudentis, suscitatum hunc refrenare impetum, ponere modum benevolentia; paulatim procedere in affectum, donec jam probato se totum det et committat amico. Hæc est magna felicitas, quam expectamus Deo operante et influente, inter se et creaturam suam, inter ipsos

gradus et ordines quos elegit, esse tantam amicitiam et charitatem, ut sic quisque diligat alium sicut se ipsum; et sicut unusquisque de propria, sic de alterius felicitate lætetur; et ita singulorum beatitudo sit omnium, et omnium beatitudinum universitas singulorum. Ibi nulla cogitationum occultatio, nulla affectionum dissimulatio. Hæc est verã amicitia, quæ hic inchoatur, ibi perficitur; quæ hic est paucorum, ibi omnium, ubi omnes boni. Hic est necessaria probatio, ubi est sapientium et stultorum commixtio.

CAPUT XXIII. Non pariter admittendi omnes. Plerosque omni affectu amplectimur, quos tamen ad amicitiam secreta non admittimus, nec ad consiliorum revelationem. In Evangelio Christus de discipulis suis, quos de servis amicos fecit, ait: *Jam non dicam vos servos, sed amicos (Joan. xv, 15)*. Ambrosius¹: *Dedit formam amicitiam quam sequamur, ut amici faciamus voluntatem, et aperiamus secreta nostra illi quæcumque in pectore habemus, et illius arcana non ignoremus (De Offic. lib. 3, cap. 21)*. Nihil enim occultat amicus: si verus est, effundit animum suum, sicut effundebat mysteria Patris sui Dominus noster Jesus Christus.

CAPUT XXIV. De cultu amicitiam. Quomodo amicitia sit colenda, videamus. Firmamentum ergo stabilitatis et constantiam in amicitia est fides: nihil enim est stabile quod infidum est. Non fidum potest esse multiplex ingenium et tortuosum: neque qui non eisdem rebus moventur, nec eisdem consentiant, stabilis esse possunt amicitiam aut fidei. Præ omnibus cavenda est suspicio, quæ est amicitiam venenum. Non unquam de amico mala sentiamus, nec mala dicenti credamus. Accedat hinc in sermone jucunditas, hilaritas in vultu, suavitas in moribus, in oculorum etiam nutu serenitas. Tristitia namque et severior facies habet quamdam honestam gravitatem: sed amicitia quasi remissior aliquando debet esse, et liberior, et dulcior, ad comitatem facilitatemque sine levitate et dissolutione proclivior. Est præterea jus amicitiam, parem esse inferiori superiorem. Sæpe quidam inferioris gradus et ordinis, dignitatis et scientiam, ab excellentioribus assumuntur in amicitiam; ita ut sublimis descendat, humilis ascendat, dives egeat, pauper ditescat, et ita unusquisque alteri suam conditionem communicet, ut fiat æqualitas. Unde qui multum habuit, non abundavit; et qui modicum, non minoravit (II Cor. viii, 15). Nunquam tuo te præferas amico: sed si forte in iis quæ diximus superior inveniris, tunc te magis amico submitte. Non cuncteris præstare confidentiam, extollere verecundum, et tanto plus ei conferre honoris quanto minus conferendum conditio vel paupertas præscribit. Jonathas enim scædus inivit cum David, et servulum in amicitiam adæquans domino, fugatum a patre, sic adjudicatum morti, neci destinatum, sibi prætulit, se humilians, et illum exaltans: *Tu, inquit, eris rex, et ego ero secundus post te (I Reg. xxiii, 17)*. Si non ut dominum tibi videtur præferre eum quem diligis, vel parem facere eum tibi non negligas. Non enim amicitia recte colitur, a quibus æqualitas non servatur. Defer amico ut æquali, nec te pudeat ut prævenias eum officio (a). Amicitia enim nescit superbiam. Fidelis quippe amicus medicamentum est vitæ.

CAPUT XXV. Amicitiam lex in petendis et dandis. Hæc est igitur lex in amicitia, ut ab amicis honesta petamus, et pro eis honesta faciamus, nec expectemus ut rogemur: cunctatio semper absit, studium semper adsit. *Perde*, inquit Salomon, *pecuniam propter amicum (Eccli. xxix, 13)*. Si enim pecunia perdenda est propter amicum, multo magis amici utilitatibus vel necessitatibus conferenda. Sic igitur des amico, ut non improperes, non mercedem expectes, non frontem obducas, non vultum avertas, non depo-

nas oculos; sed serena facie, hilari vultu, sermone jucundo intercide verba petentis: occurre benevolentia, ut non rogatus videaris præstare quod petitur. Ingenuus animus nihil magis erubescendum æstimat, quam rogare. Cum igitur tibi cum amico tuo esse debeat cor unum et anima una, injuriosum est, si non sit et pecunia una. Sic se sibi suaque impendant, ut qui dat, servet hilaritatem; qui accipit, non perdat securitatem.

CAPUT XXVI. Quid sibi impendere debeant amici. Sunt in amicitia aliqua in quibus sibi adesse possunt amici. Primum ut solliciti sint pro invicem, orent pro invicem; erubescant alter pro altero, alter gaudeat pro altero, alterius lapsum ut suum doleat. (a) [Suo dilecto suus ille qui diligitur. Inter variabiles fortunæ casus et in varietate mutabilium, nihil utique a sapientibus potius, benignius, suavius ac honestius æstimatur, quam veram amicitiam invenire. Quod tenere diligimus, id videndi desiderio æstuiamus. Ea namque est vis amoris, ut oculus mentis offerat, quod ardentius mens desiderat. Occurrunt enim notæ tuæ; verba tua melle condita. Occurrit felicitum noctium jucunditas, quæ me mihi furantur, et studio, et labori. In media namque lectione te somnio, in somnis amplector te, in amplexibus te amitto, et te et somnio cum sua fallacia discedente. Medere ergo desideriis, medere absentiam; diligentem te dilige, sitque remedium id nostri furoris, ut sciant qui te diligunt me amare. Minus enim amor habet amoris, ubi se sentit qui diligit non amari. Amicorum enim est, invicem sua negotia agnoscere, et suis opportunitatibus mutuam vicissitudinem impendere. Non est amicus, qui amico non subvenit; nec etiam bonus socius, qui socii adversum parum lugeat, alterius profectum non suum æstimet.] Quibus modis impendi¹ potest, erigat pusillanimum, suscipiat infirmum, consoletur tristem, iratum sustineat. Sic oculos vereatur amici, ut nihil quod inhonestum sit agere, nihil quod deceat loqui præsumat. Nam quidquid ipse deliquerit, in amicum redundat.

CAPUT XXVII. Correptio amici. Quidquid suadendum est, ab amico facilius recipitur, et facilius retinetur: cujus magna debet esse in suadendo auctoritas, cum nec fides ejus dubia, nec adulatio sit suspecta. Non solum arguendi² sunt amici; sed si opus fuerit, objurgandi. Objurgandus est amicus, si veritatem aspernatur, et obsequiis atque blanditiis in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate, objurgatio contumelia careat. Ambrosius: « Si quid vitii in amico deprehenderit, corripe occulte; si te non audierit, corripe palam » (De Offic. lib. 3, cap. 21). Sunt enim bonæ correptiones, et plerumque meliores quam tacita amicitia: et si lædi se putet amicus, tu tamen corripe. Tolerabilia enim sunt amici vulnera, quam adulantium oscula (Prov. xxvii, 6). Debet amicus amico compati et condescendere, vitium ejus suum putare, corripere humiliter; compatienter. Corripiat eum vultus tristior, et sermo dejectior. Intercipiant verba lacrymæ, ut non solum videat, sed et sentiat correptionem ex amore, et non ex rancore procedere. Amicus amico se ita conformet, ut ejus congruat³ qualitati: et cui in exteriori adversitate debet adesse, multo magis spiritui occurrere. Moneri et monere non repugnant (b), non adulatorie, non simulatorie, sed vere. Nam *simulator ore decipit amicum suum (Id. ii, 9)*.

CAPUT XXVIII. Epilogus. Præstemus amico quidquid amoris est, quidquid gratiæ, quidquid dulcedinis, quidquid charitatis. Subtiles honores⁴ et onera illis quos præscripsit ratio, imponamus: scientes quia nunquam vere diligit, cui amicus ipse non suffi-

¹ Abundat verbum, *impendi*, nec est in Aclredo.

² Aclr., *monendi*.

³ Aclr., *congruit*.

⁴ Aclr., *futiles*.

(a) Additamentum collectoris.

(b) Locus corruptus.

¹ Apud Aelredum: *De his verbis, ut sanctus ait Ambrosius, dedit, etc.*

² Legendum: *Si durum tibi videtur ut dominum præferre.*

(a) Vid. Ambros. lib. 3 de Offic., cap. 21.

cit, nisi hæc vilia et contemptibilia abjecerit¹. Cavendum est ne tenerior affectus majores utilitates impediat, dum eos quos ampliori charitate complectimur, si magna spes fructus uberioris elucet, nec absentare, volumus, nec onerare. Hæc est enim amicitia ordinata, ut ratio regat affectum, nec tam quid illorum suavitas, quam quid multorum petat utilitas, attendamus. Qui semetipsum non amat, alium amare non potest. Se autem non diligit, qui turpe aliquid vel inhonestum, vel a se exigit, vel sibi impertit. Primum ergo est, ut semetipsum quisque castificet, nihil sibimet indulgens quod indecens sit, nihil subtrahens quod utile sit. Sed quia hic amor multos diligit², ex ipsis eligat quem ad amicitiae secreta lege familiari admittat, in quem copiose suum infundat affectum, denudans pectus suum usque ad inspectionem viscerum, medullarum, cogitatum et intentionum cordis. Non eligatur secundum affectionis, lasciviam, sed secundum perspicaciam rationis similitudinem morum, et contemplationem virtutum. Sic se impendat amico, ut levitas omnis absit, jucunditas adsit, nec ordinata desint benevolentiae et charitatis obsequia vel officia. Probetur fides ejus, honestas et patientia. Accedat amicorum consiliorum communio, assiduitas

¹ Aelredus, *adjecerit*.

² Alias, *colligit*.

parium studiorum, et quaedam conformatio vultuum. Ita electus et probatus nihil velit quod dedeceat, vel petere ab amico, vel præstare rogatus. Amicitiam virtutem putare¹, non quæstum; adulationem fugere, detestari assentationem;² liber in discretionem, patiens in correptione, firmus et stabilis in dilectione: utile tunc dolere pro invicem, laborare, onera sua portare, pro altero semetipsum negligere, alterius voluntatem suæ præferre, illius necessitati magis quam suæ occurrere, adversis semetipsum opponere et exponere; dulce³ ad invicem conferre, studia sua mutuo patefacere. Accedit pro invicem oratio, quæ in amici memoria tanto efficacius, quanto affectuosius admittitur, profluentibus lacrymis, quas vel timor excutit, vel affectus elicit vel dolor educit. Ita pro amico orans Christum, ipsum desideranter et diligenter intendit: cum subito transiens affectus in affectum, et ipsius Christi dulcedinem tangens, incipit gustare quam dulcis est, et sentire quam suavis. Ita a sancto illo amore, quo amplectitur amicum, ad illum conscendens quo amplectitur Christum, spiritualem amicitiae fructum capit.

¹ Leg., *cum constiterit amicitiam eum virtutem putare*.

² Adde, *inventusque*.

³ Aelr., *quam dulce habent*.

ADMONITIO

IN LIBRUM DE SUBSTANTIA DILECTIONIS.

Constat iste libellus opusculis in unum confusis duobus, quæ in scriptis libris non sic loco junguntur, quin a se invicem suo saltem præfixo cuique titulo separentur. Opusculum primum, cui titulus est, *De Substantia Dilectionis*, desinit ad ultima verba capitis quarti, et Augustini raro admodum, Hugonis autem plerumque nomen in Mss. exemplaribus præfert: et sane exstat inter opera nomine Hugonis vulgata, libro-scilicet assutum, qui appellatur, *Institutiones catholicæ in Decalogum*. Alterum opusculum ab illis verbis capitis quinti incipiens, *Vita cordis amor est*, etc., titulum sine auctoris nomine hunc vel similem habet: *Quod vita cordis sit amor*. Hoc etiam cum operibus Hugonis editum est in lib. 1 *Miscellaneorum*, tit. 170 vel 171 *eruditionum theologicarum*. Nonnulla in hoc libello carpit Bernardus Vindingus in *Critico Augustiniano*, sed quæ sane haud aliena sunt ab Hugone Victorino. Illud, exempli gratia, quod censura dignum putat, quia dicitur *Deus operatus opera restorationis humanæ partim per homines, partim per angelos, partim per semetipsum*, aliquoties repetit Hugo in libro 4 de *Arca morali*, capp. 3, 5, 9, et in lib. 2 de *Vanitate mundi*, etc. Postremo Trithemius abbas inter Hugonis opera censet librum de *Substantia Dilectionis*.

DE SUBSTANTIA DILECTIONIS

LIBER UNUS.

CAPUT PRIMUM. *Amoris duo rivi, charitas et cupiditas. Inde omne bonum vel malum. Amor motus est unus et multiplex.* Quotidianum de dilectione sermonem serimus, ne forte¹ scintillet in cordibus nostris et exardescat ignis flammam faciens, aut totum consumens, aut purgans totum. Ex eo namque totum est, quod bonum est: et totum quod malum est, ex eo est. Unus fons dilectionis intus saliens, duos rivos effundit: alter est amor mundi, cupiditas; alter est amor Dei, charitas. Medium quippe est cor hominis, unde fons amoris erumpit: et cum per appetitum ad exteriora decurrit, cupiditas dicitur; cum vero desiderium suum ad interiora dirigit, charitas nominatur. Ergo duo sunt rivi, qui de fonte dilectionis emanant, cu-

piditas et charitas: et omnium malorum radix cupiditas, et omnium bonorum radix charitas. Ex eo igitur totum est, quod bonum est; et totum quod malum est, ex eo est. Quidquid ergo illud est, magnum est quod in nobis est; et ex eo totum est, quod ex nobis est¹: hoc autem est amor. Quid est amor, et quantum est amor, aut unde est amor? Et sermo Dei de amore loquitur. Numquid hoc negotium non potius illorum est, qui pudicitiam prostituere consueverunt? Ecce quam multi qui ejus ministeria² volentes suscipiunt: et quam pauci qui verba ejus in medium proferre non erubescunt! Quid ergo nos facimus? Forsitan multa improbitate frontem fractam habemus, qui

¹ Apud Hug., *quod inest nobis*.

² Ms. Victorinus, et Hugo, *mysteria*.

¹ Apud Hug. additur, *non animadvertentibus nobis*.